

Đề bài:

Phân tích nghệ thuật
miêu tả thiên nhiên và
con người trong tùy bút

*Người lái đò
sông Đà*

từ đó nhận xét về tình
cảm Nguyễn Tuân với
đối tượng miêu tả.

Bài làm

Hiếm ai có được một nghệ thuật miêu tả thiên nhiên và con người như Nguyễn Tuân, một trong những cây bút tiêu biểu của làng xuôi Việt Nam hiện đại. Đó là nghệ thuật miêu tả rất tinh vi, sắc sảo, độc đáo và tài hoa. Điều đó được thể hiện rất rõ trong các tác phẩm của ông tiêu biểu là đoạn *Người lái đò sông Đà* trích từ tập tùy bút *Sông Đà*, viết năm 1960.

Đi sâu tìm hiểu nghệ thuật miêu tả độc đáo của Nguyễn Tuân trong *Người lái đò sông Đà*, ta không những thấy hết được những nét độc đáo của thiên nhiên và con người sông Đà qua ngòi bút “trăm màu” của ông, mà còn cảm nhận được bề sâu tình cảm và con người nơi “miền sông nước” đó.

Trước hết là “nhân vật thiên nhiên” sông Đà. Ta gọi là “nhân vật” vì qua nét bút Nguyễn Tuân, sông Đà hiện lên như một con người thực thụ, với tất cả những cảm xúc, tính khí phức tạp (văn xuôi luôn luôn viết hoa hai chữ Sông Đà).

Sông Đà của Nguyễn Tuân không chỉ được miêu tả như những con sông bình thường, những con sông mà khi nhắc đến chỉ làm ta liên tưởng đến nước, hoặc nhiều lắm là dòng chảy, màu sắc dòng sông... Không! Sông Đà của Nguyễn Tuân đặc biệt hơn nhiều! Nó là một tổ hợp của cát, của bờ, của gió, của đá, của thạch trận và của nước. Mỗi yếu tố trên của con sông Đà đều được Nguyễn Tuân miêu tả rất chi tiết, mỗi cái có một tư thế riêng, một vị trí riêng, tưởng như nó sinh ra là chỉ để gắn với sông Đà. Để góp phần tạo nên hai tiếng *sông Đà* với đầy đủ tính chất và ý nghĩa của nó. Khi “quan sát” sông Đà của Nguyễn Tuân trong từng lời văn, ta thấy xuất hiện một con sông với hai tính cách hoàn toàn mâu thuẫn nhau: rất hung bạo nhưng cũng rất trữ tình.

Cái độc đáo của Nguyễn Tuân là ông có cái nhìn hết sức tinh vi và đặc sắc về mọi sự vật, từ những cái nhỏ bé nhất mà ít ai để ý nhất. Chẳng hạn như cát. Cát là vật bình thường, nhưng cát sông Đà của ông thì “nó đục thủng gan bàn chân lỗ rỗ những vết hà đục thủng đáy và mạn dưới các thuyền gỗ”. Bờ cát cũng có những đặc điểm riêng của nó. Ông miêu tả thiên nhiên với đầy đủ màu sắc, đường nét, âm thanh sống động nhất – thiên nhiên của sự vận dụng cách quan sát của nhiều ngành nghệ thuật khác nhau, từ hội họa, thi ca đến điêu khắc, âm nhạc, điện ảnh. Lúc thì rất hội họa: “Mùa xuân dòng xanh ngọc bích chứ nước sông Đà không xanh màu xanh canh hến của sông Gâm, sông Lô. Mùa thu nước sông Đà lừ lừ chín đỏ như da mặt người bầm đi vì rượu bữa”. Lúc lại rất tạo hình và giàu chất thơ: “Con sông Đà tuôn dài như một áng tóc trữ tình”.

“Áng tóc trữ tình!”. Ngôn ngữ văn chương của Nguyễn Tuân thật là đặc sắc. Cái nhìn của ông cũng thế. Con sông Đà không phải là “Một áng tóc trữ tình” sao được khi “đầu tóc chân tóc ẩn hiện trong mây trời Tây Bắc bung nở hoa ban hoa gạo tháng hai và cuồn cuộn mù khói núi Mèo đốt nương xuân”. Một áng tóc mà có cả mây trời; có cả màu đỏ của hoa gạo, màu trắng

của hoa ban, và quỳện vào khói; chất trữ tình là ở chỗ đó. Cái hay của Nguyễn Tuân là ông quan sát không chỉ tinh vi mà còn ở nhiều góc độ, ở nhiều thời điểm và trong nhiều trạng thái. Ở quãng trước “nước sông Đà réo lên như đụn sôi”. Ở quãng khác, dòng sông lại “lững lờ nhớ thương”. Chính vì thế mà thiên nhiên của ông trở nên độc đáo, trở thành thiên nhiên của Nguyễn Tuân. Cộng thêm vào đó là ngòi bút tài hoa và lãng tử của ông nữa. Từng lời, từng chữ được nhà văn cân nhắc, trau chuốt kĩ lưỡng và công phu. Nếu chỉ có óc quan sát, có cảm xúc không thôi mà không có kiến thức sâu rộng và tài viết thì không thể nào có được những áng văn miêu tả độc đáo và gợi cảm đến thế.

Đoạn tùy bút *Người lái đò sông Đà* miêu tả thiên nhiên rất độc đáo và rất dài, nhưng có lẽ cái thiên nhiên đó hiện lên chỉ làm nền cho hình ảnh con người mà thôi. Thiên nhiên càng hùng vĩ bao nhiêu, dữ tợn bao nhiêu, hiền hòa bao nhiêu thì con người trong thiên nhiên đó càng hùng tráng, kiên cường anh dũng và tài hoa, thơ mộng bấy nhiêu.

Hãy nhìn ông lái đò “Tay ông lêu nghêu như cái sào, chân ông lúc nào cũng khuyệnh khuyệnh ghi lại như kẹp lấy một cuống lái tưởng tượng, giọng ông ào ào như tiếng nói trước mặt ghềnh sông, nhõn giọng ông vọi vọi lúc nào cũng mong một cái bến xa xa đó trong sương mù”.

Tất cả đều là những hình ảnh rất mạnh, rất độc đáo. Các chữ đều tượng hình sắc nét. Cả âm thanh cũng như trào lên qua nhiều từ láy nối liền nhau.

Với nghệ thuật so sánh tài tình, phong phú, Nguyễn Tuân cho ta thấy hết được cái dũng cảm của người lái đò sông Đà, và đặc điểm riêng biệt của ông không thể lẫn lộn với ai. Hiểu biết của ông lái đò lại càng đáng khâm phục hơn nữa: “Trí nhớ của ông được rèn luyện cao độ bằng cách lấy mắt mà nhớ tỉ mỉ như đóng đinh vào lòng tất cả những luồng nước của tất cả con thác hiểm trở”. Lái đò ở miền cao thì cần sào chống, lái đò ở miền xuôi thì cần buồm. Hình ảnh người lái đò được Nguyễn Tuân hun đúc không chỉ bằng lời văn tài hoa nhiều màu vẽ mà còn bởi bề sâu kinh nghiệm và hiểu biết mà ông thu lượm được. Ông lái đò qua ngòi bút Nguyễn Tuân hiện lên như một vị dũng tướng trước trận thế của đá, trước những luồng nước hung dữ, trước con nước reo, nước rùng, nước ặc ặc.

Thế nhưng ông đã cưỡi lên thác sông Đà, cưỡi lên hổ và bao giờ cũng chiến thắng. Miêu tả thiên nhiên để từ đó làm nổi bật lên hình ảnh con người; miêu tả sự vật vĩ, can trường của con người chống chọi với sông nước để tái hiện một thiên nhiên bí hiểm, hung dữ. Để đạt được như thế phải là một cây bút tài hoa, uyên bác.

Nhưng nếu chỉ có một vốn kiến thức sâu rộng, một óc quan sát tinh vi và một ngòi bút tài năng không thôi thì Nguyễn Tuân không thể tả được một *sông Đà* với thiên nhiên và con người sinh động như thế, gợi cảm như thế. Tất cả đều xuất phát từ một tấm lòng gắn bó với thiên nhiên và con người sâu sắc. Chính vì yêu cuộc sống, yêu thiên nhiên và con người của đất nước

mà Nguyễn Tuân đã lặn lội lên Tây Bắc để rồi hứng khởi viết tập tùy bút *Sông Đà*. Và cũng chính vì tấm lòng dào dạt yêu thương đó ông đã cho người đọc thưởng thức những dòng văn biến hóa linh hoạt rất mạnh mẽ nhưng cũng rất tinh cảm. Tình yêu thiên nhiên sâu sắc đã khiến ông nhìn con sông Đà như một người có cá tính, có linh hồn và có cả tâm trạng: lúc ặc ặc giận dữ, lúc oán trách, lúc van xin, rồi lại như khiêu khích và chế nhạo. Ông đã viết “Con sông Đà gọi cảm” nhưng ông nhìn sông Đà đậm ám như một cô nhân và trông con sông mà “vui như nổi lại chiêm bao đứt quãng”.

Nếu trước Cách mạng tháng Tám, sáng tác của ông chú trọng đến vẻ đẹp thiên lương và thú chơi cao sang của con người thì ở tác phẩm này, một tác phẩm tiêu biểu cho giai đoạn văn học sau Cách mạng tháng Tám, ông lại chú trọng đến vẻ đẹp âm thầm nhưng đầy tài năng của người lao động – người lái đò sông Đà.

Nguyễn Tuân say mê trong những dòng cảm xúc miên man về việc khai thác những vẻ đẹp của người lái đò sông Đà cả về hình dáng lẫn tài năng. Không phải ngẫu nhiên mà ông ví cái vết bầm lên một khoanh củ nâu trên ngực vú, bả vai người lái đò là đồng tiền tụ máu, là hình ảnh quý giá của một thứ huân chương lao động siêu hạng tặng cho người lái đò sông Đà. Sự ví von đó không chỉ biểu hiện tài hoa của Nguyễn Tuân trong nghệ thuật so sánh, sự độc đáo của trí tưởng tượng phong phú, mà còn là một biểu hiện của tình cảm trân trọng sâu sắc đối với người lái đò sông Đà.

Qua bài *Người lái đò sông Đà*, ta thấy được rất rõ nghệ thuật miêu tả thiên nhiên và con người của Nguyễn Tuân. Trong mỗi trang viết, ông luôn chứng tỏ nét tài hoa và uyên bác của mình. Vì vậy, mỗi nhân vật của Nguyễn Tuân từ “nhân vật” thiên nhiên đến “nhân vật” con người, dù là thiên nhiên sông Đà hung dữ đi chăng nữa, dù là người lái đò bình thường đi chăng nữa cũng mang một cái gì đó rất thơ mộng, rất nghệ sĩ.

Những quan sát, suy nghĩ, xúc cảm của ông rất tinh vi nhưng cũng rất chân thật. Xuyên suốt cả tác phẩm là lời văn mạnh mẽ, dữ dội và đầy chiều sâu kiến thức lẫn chiều sâu của ngôn ngữ văn chương. Có điều, đôi khi ông quá mê mải, sa đà vào khối lượng tri thức ngồn ngộn, sa đà vào việc tía tót văn chương, đã làm cho một số đoạn văn chương trở nên nặng nề, khô khan và tản mạn.

Lấy người lái đò làm nhân vật chủ thể của câu chuyện về con sông Đà, nhà văn bộc lộ cảm nghĩ, nghe nhìn, quan sát, nghiền ngẫm và sáng tạo của mình. Qua *Người lái đò sông Đà* ta luôn bắt gặp những lớp từ ngữ phong phú, những hình ảnh ví von độc đáo, bất ngờ. Bài viết cho ta cảm giác Nguyễn Tuân muốn đưa tài năng viết văn của mình với vẻ đẹp của tạo hóa, của thiên nhiên và con người lên cao. Chính vì thế mà sông Đà trong văn chương ông vừa là sông Đà hiện thực, vừa là con sông Đà nghệ thuật mang tình yêu của Nguyễn Tuân.

Hoàng Ly – Trường THPT Lê Quý Đôn, TP. Hồ Chí Minh